

Vestíbul

IVAN CABRERA (ivcabfau@mes.upv.es)

Universitat Politècnica de València

ANTONI ROIG (roig@qfa.uji.es)

Universitat Jaume I

El número 25 de l'*Anuari* de l'Agrupació Borriana de Cultura commemorava l'efemèride amb un número especial on s'analitzava el passat recent i el present del poble des de diverses disciplines. El darrer dels seus articles estava dedicat a l'urbanisme, el patrimoni i l'arquitectura a Borriana des dels anys noranta fins aquell moment. Aquesta temàtica mai havia constituït cap dels habituals monogràfics d'edicions anteriors, tot i la importància i la repercussió que la producció arquitectònica i urbanística han tingut, tenen i tindran en la vida quotidiana. Potser la nostra societat havia viscut certament aliena a aquest fet, però el protagonisme que el món de la construcció ha pres als períodes d'inicial opulència i de posterior crisi econòmica que ha viscut, li han fet prendre plena consciència d'aquesta rellevància. Partícpis d'aquesta percepció, la direcció i el consell de redacció de l'*Anuari* van decidir dedicar el número 26 a l'arquitectura.

No podem nosaltres més que celebrar aquesta elecció i agrair a l'Agrupació Borriana de Cultura l'oportunitat de coordinar aquest número que reprèn la vocació monogràfica i universalista de la publicació. Fem extensiu el nostre agraïment a l'excel·lent conjunt de col·laboradors i patrocinadors dels que l'ABC ha sabut rodejar-se, entre els que volem destacar a la Universitat Jaume I de Castelló. Conscients de la responsabilitat que aquesta comanda ha suposat i desitjosos d'aportar el millor resultat possible, hem reunit al número 26 de l'*Anuari*, per primera vegada en la seua història, un elenc de prestigiosos autors internacionals. L'arribada dels seus textos originals majoritàriament en anglès, però també en francès, italià i castellà, ha fet necessària la seua traducció, duta a terme per Nadia Sala Morell i per Laia Arrufat Violeta, ambdues estudiants del Grau de Traducció i Interpretació de l'UJI, a les que donem les gràcies per la seua intensa col·laboració.

Molt possiblement, la majoria de nosaltres no tenim uns coneixements d'arquitectura tan amplis i profunds com els autors que tot seguit ens acompanyaran. Però tots en sabem en major o menor mesura. El desigual coneixement sobre la seua història farà que ens atrevim a parlar més o menys quan es debat sobre la matèria retrospectivament. Però a l'hora de parlar de l'arquitectura actual, tothom té una opinió que sovint vé acompanyada de la seua visió particular de cóm haurien de ser les coses en un futur. Per aquest motiu, i perquè no és gaire freqüent trobar treballs amb una clara voluntat prospectiva pel que fa al disseny de l'hàbitat humà, hem volgut dedicar aquest número a l'arquitectura que encara no tenim, a l'arquitectura que ve.

La col·lecció d'articles que a continuació presentem ve precedida per les paraules de dos padrins de luxe. Karl Otto Ellefsen, rector de l'Escola d'Arquitectura d'Oslo durant més de dotze anys i actual president de l'Associació Europea per l'Ensenyament de l'Arquitectura, i Vicente Mas, actual director de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura

de la Universitat Politècnica de València, obrin el present número de l'*Anuari*. Tots dos ens donen claus essencials per comprendre el paper fonamental que l'arquitectura juga en el dia a dia de les persones. Amb el títol «Arquitectura simbiòtica», l'article dels grecs Constantin Spiridonidis i Maria Voyatzaki ens explica com per entendre l'arquitectura d'un període de temps determinat, primer ens cal entendre les idees que governen eixe període. Amb ells comprovarem com l'anàlisi feta, en aquest cas per a l'arquitectura, és extrapolable a qualsevol disciplina. Tot seguit, l'arquitecta turca Nur Çağlar, amb el seu text «L'arquitectura de demà: un enfocament radical», ens preguntarà si cal dissenyar una arquitectura pel demà o si, realment, el que cal dissenyar és un demà per l'arquitectura. Òbviament, l'actualitat no constitueix l'únic moment històric on es produeix el desig per imaginar i, fins i tot, dissenyar l'arquitectura del futur. El madrileny Luis Álvarez Alfaro, al seu article «El retrofutur en l'arquitectura: una visió comparada d'Archigram i els metabolistes japonesos», ens parla de dos col·lectius d'arquitectes que als anys seixanta del passat segle van emprendre aquesta tasca i van aconseguir que els seus treballs tingueren una rellevància internacional i una notable influència sobre els treballs de diverses generacions posteriors d'arquitectes. La capacitat creativa i propositiva d'aquells arquitectes i dels arquitectes del futur està inevitablement influenciada per la formació rebuda a les escoles d'arquitectura. El francès Martin Chénot, al seu article «Els arquitectes que estan venint», ens parla de la capacitat i del deure de les escoles d'arquitectura de preparar correctament els seus alumnes per un futur incert i canviant. Un futur que comença a dissenyar-se avui mateix amb una reflexió sobre els problemes actuals urbanístics i arquitectònics, tasca que correrà a càrrec de l'italià Adalberto del Bo dins «Reordenar el present». Si aquesta reflexió és fructífera, potser l'arquitectura ben feta siga una de les eines que ens permeta superar la crisi. És això utòpic? La valenciana Débora Domingo, al seu article «Arquitectura per una altra crisi: dos casos d'estudi britànics», ens explicarà com la interacció entre polítiques socials i de producció arquitectònica als anys seixanta al Regne Unit van ajudar aquest país a superar la crisi que va seguir la Segona Guerra Mundial i a viure un dels períodes més brillants de la seua història. Aquesta interacció és la base d'alguna de les iniciatives actuals que ens permeten intuir certes característiques de l'arquitectura del futur. És el cas de la projectació, construcció i explotació participativa que ens proposa el català Xavier Vendrell al seu text «La proposta educativa i arquitectònica del Rural Estudio: una visió de futur», i també és el cas de la incipient proliferació d'exemples de reutilització adaptativa, praxis que ens expliquen els belgues Koenraad van Cleempoel i Bie Plevoets dins «El monument i el seu interior: enfocament cultural *versus* enfocament conservador». Per finalitzar, el català Adrià Carbonell, al seu article «Repensar la urbanitat: ecologia, infraestructura, urbanització», després d'un repàs de les condicions actuals, ens convida a afrontar el fet arquitectònic i urbanístic amb noves estratègies i noves escales que abasten, fins i tot, la concepció territorial.

1. Les constants a la producció arquitectònica

Independentment del període que analitzem, el fet arquitectònic sempre té un conjunt de característiques i pautes que es repeteixen. Com bé ens expliquen Spiridonidis i Voyatzaki, l'arquitectura està íntimament lligada al sistema de valors que governa el període de temps

en què ha estat produïda. Per posar un exemple podem citar la Grècia clàssica, on el fort sentiment de col·lectivitat va propiciar l'aparició, propagació i consolidació d'un conjunt de tipologies on només canviava la mida i poc més. Ben al contrari, l'auge del capitalisme a principis de segle xx va propiciar l'individualisme, la voluntat de ser original, de sentir-se admirat i, fins i tot, envejat. Els edificis d'aquell període es convertirien en autèntics mitjans per mostrar a la societat el poder i els trets diferencials dels estats i les empreses que els van erigir. Podríem citar centenars d'exemples amplament coneguts, per això en comentarem un que no ho és tant. El Mutual Building va ser erigit el 1939 per la South African Mutual Life Assurance Society a Darling Street, el mateix carrer on només a un bloc de distància trobem l'ajuntament de Ciutat del Cap (Sudàfrica). La totalitat de l'edifici reflecteix de manera òbvia el sistema de valors del seu temps, però especial atenció mereix la seua porta principal. Les seues dimensions megalòmanes i el refinament de la seua ornamentació ens parlen clarament de la supremacia de la companyia en el negoci de les assegurances al continent africà en aquell període.

Foto 1. Mutual Building, Ciutat del Cap, Sudàfrica (Fotografia de Wikimedia Commons).

Çağlar ens fa veure com certa part de la producció arquitectònica actual també desenvolupa aquesta funció i, amb excessiva freqüència, ho ha fet d'una manera allunyada de la realitat social i amb dubtosa justificació. Aquesta obsessió per destacar està sent cada vegada més amplament qüestionada. Però, fins a quin punt critiquem característiques semblants en el sistema de valors actuals? Spiridonidis i Voyatzaki ens fan adonar-nos que personalitzar el nostre entorn natural, material i social amb coses que no necessitem, amb uns diners que no tenim i per agradar a gent que sovint no estimem s'ha convertit en un tret cabdal de la societat dels nostres dies.

Col·lectivitat o individualitat són només un dels molts exemples de valors que l'arquitectura d'un determinat període de temps ha manifestat. Però si hi ha alguna cosa comuna a la creació arquitectònica en qualsevol època és la voluntat d'innovació.

2. Una retrospectiva de la mirada prospectiva

Spiridonidis i Voyatzaki ens expliquen com fa molt de temps, quan els esdeveniments no se succeïen amb tanta velocitat, no resultava agosarat endevinar el futur a través de la correcta gestió dels recursos humans i naturals. Però tot això va canviar de sobte, i Çağlar

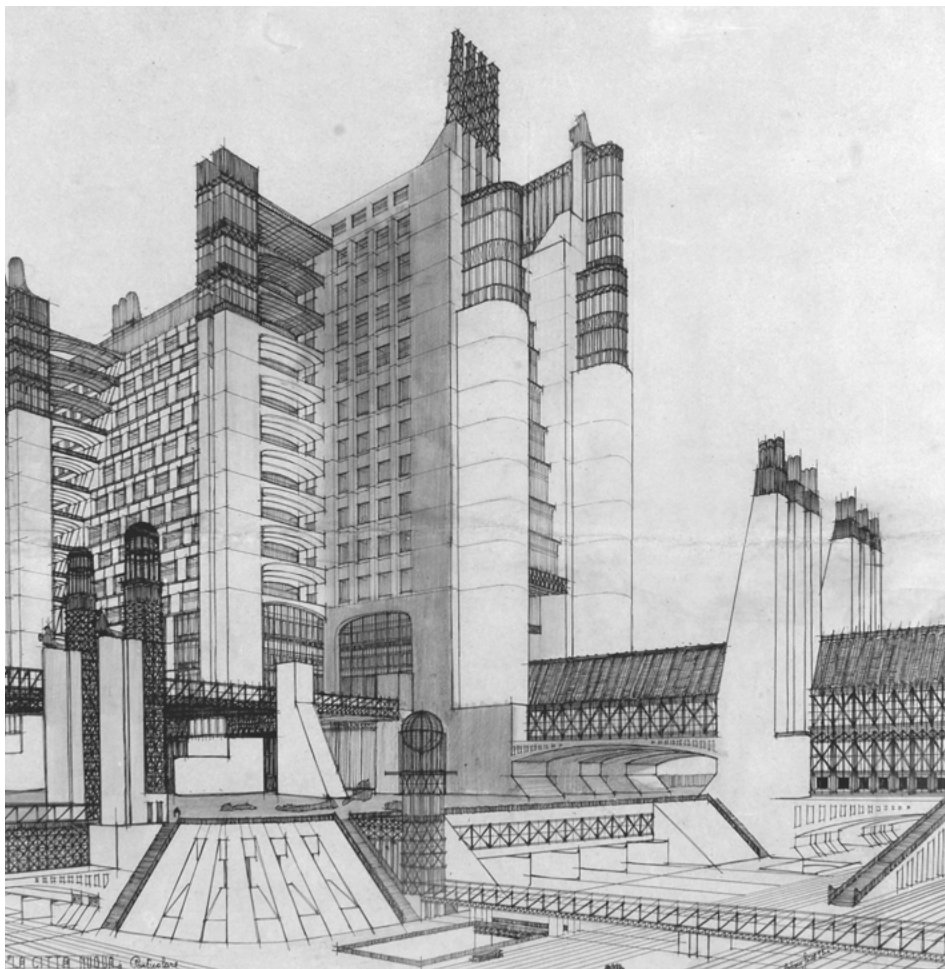

Foto 2. Casa amb ascensors exteriors i sistemes de connexió a carrers en diferents nivells. Part de la sèrie *La Città Nuova* d'Antonio Sant'Elia, 1914 (Imatge de Wikimedia Commons).

fa palès que en menys de 150 anys hem passat de l'era agrícola a la industrial i després a la de la informació. La rapidesa amb la que s'han produït eixos canvis sovint no ha permès dissenyar correctament i controlar l'impacte de la producció arquitectònica. Les nostres ciutats encara pateixen les conseqüències d'una revolució industrial que va dur un canvi més sobtat i més profund d'allò que l'arquitectura va saber controlar, tal i com ens explica Del Bo. En eixe context de canvis accelerats, on va quedar la mirada prospectiva de l'arquitectura?

Martin Chénot exposa com el segle xx va acollir algunes experiències on es va imaginar el futur a partir de conceptes o tècniques emergents. És el cas del Futurisme italià del qual l'arquitecte Antonio Sant'Elia va ser el màxim exponent abans de la Primera Guerra Mundial.

Precisament després de la Segona Guerra Mundial, als anys seixanta, trobarem altres exemples significatius de moviments d'arquitectura futurista o prospectiva del segle xx. Com recull Luis Álvarez, els metabolistes japonesos constitueixen la primera avantguarda fora d'occident. Els arquitectes i estudiants que constituïen aquest grup van aconseguir una rellevància considerable a la societat japonesa del seu temps. Els mitjans de comunicació els van convertir gairebé en herois nacionals dedicats a la reflexió sobre la modernitat. Ben al contrari, Archigram va ser un grup anglès de caire contestatari desitjós de qüestionar l'arquitectura del moment a un Regne Unit que ja tenia antecedents tangibles d'experimentalitat arquitectònica barrejada amb política social. De la mà de Domingo aprenem com, tant les British New Towns com les Plateglass Universities construïdes a la dècada dels quaranta, van ser concebudes per un govern que volia dotar a la societat d'una millor qualitat de vida i d'accés als estudis superiors. Tant els metabolistes japonesos com Archigram van produir dissenys amb la voluntat decidida d'oferir a la societat noves solucions arquitectòniques que avançaven el futur que imaginaven i que algun dia esdevindrien imprescindibles. El propi Chénot comentarà que moltes d'aquestes produccions, analitzades passat el temps, estan més en la línia de la ciència-ficció que no pas de la prefiguració del futur. Però el ben cert és que aquells projectes van inspirar infinitud d'estudiants d'arquitectura d'arreu del món durant molt de temps.

3. La mirada prospectiva a l'arquitectura actual

Carbonell explica amb esbalaïdora cruesa com la visió apocalíptica d'Henri Lefebvre ha esdevingut realitat. L'activitat humana es manifesta al 83% de la superfície del sòl del planeta. Un bon grapat de problemàtiques comencen a ser comunes a la majoria de les ciutats que hui en dia allotgen la major part de la població mundial. La velocitat a la que es produeixen els canvis, no permet sovint la correcta planificació. Com cita Çağlar, les nostres ciutats pateixen un caos d'edificis a gran escala que ja no satisfà valors humanistes. Paradoxalment, aquells grans projectes que s'aturen, com ara la construcció del Chicago Spire, gratacels de 150 pisos i 650 metres d'alçada projectat per l'arquitecte Santiago Calatrava, no ho fan per criteris de sostenibilitat ambiental o consciència social sinó per falta de finançament.

Novament Çağlar remarca que l'arquitectura vinent està estretament relacionada amb els esdeveniments que hi ha en curs, perquè al nostre context actual és on fem els nostres desitjos i prenem les nostres decisions per demà. Insisteix que hauríem d'estar més preocupats per dissenyar el futur en el que s'inscriurà l'arquitectura, que no pas per dissenyar l'arquitectura del futur. Si estem decidits a superar la crisi tornant a l'ànima i a l'equilibri perdut, l'arquitectura que acompanyarà eixa nova societat arribarà sola sense necessitat de prefiguració. Tant Chénot com Del Bo coincideixen amb ella en certa mesura. Ambdós van més lluny i proposen l'arquitecte com a líder d'eixe procés. En la seua condició de "constructor del món", l'arquitecte serà la figura encarregada de refer-lo mitjançant l'adequada reordenació del present. Al cap i a la fi, d'acord amb Chénot, l'arquitecte és el portador dels coneixements i les destreses essencials a l'hora de fer evolucionar la manera en què l'home habita el planeta. Lluny de ser una pretensió sense fonament, la història ja ens ofereix determinats exemples on personatges com ara Ludwig Mies van der Rohe

Foto 3. Obres del Chicago Spire abandonades després de la construcció dels fonaments i els murs de contenció dels soterranis al maig de 2010 (Fotografia d'Ivan Cabrera).

van adquirir una rellevància internacional aclaparadora. Una anàlisi detallada de la seua obra introdueix sovint el dilema de si la societat va evolucionar al caliu de l'arquitectura que ell va gestar o si és la seua arquitectura qui va evolucionar per adaptar-se a la societat que ell va concebre.

4. L'adequada formació de l'arquitecte del futur

El manteniment de la formació clàssica de l'arquitecte, materialitzada en uns únics estudis, li permetrà afrontar processos globals com els esmentats anteriorment. Però, paral·lelament, el present que li encomanarem desenvolupar és molt més complex que anys enrere. A més a més, com ens recorda Chénot, l'exercici tradicional de la professió lliberal ja no serà dominant durant alguns anys i cal formar els alumnes en altres tasques i competències que sovint no han desenvolupat però que ara constitueixen nous oficis per l'arquitecte. Al contrari que l'enginyeria, els estudis de la qual es van fraccionar en especialitats a l'Edat Moderna, la majoria d'escoles d'arquitectura han optat per mantindre uns únics estudis pel que fa a l'arquitecte. Decidides a no esgallar cap part essencial de la seua formació única, les escoles desitjoses d'acollir noves titulacions les han preses de camps afins on pensen que els arquitectes poden desenvolupar-se amb solvència.

Curiosament el ventall no és especialment ampli i gairebé totes han posat les seues miras en el disseny d'interiors, el paisatge i la sostenibilitat.

Però aquesta decisió de mantindre uns únics estudis, com ho han estat històricament, en absolut implica que no estiga produint-se una constant evolució en la docència de l'arquitectura. I també en aquesta voluntat renovadora trobem tendències que s'estan imposant a gran part de les escoles, que necessàriament influiran els futurs arquitectes que allí estan formant-se i que llavors comencen a dibuixar-nos l'escenari de com serà l'arquitectura que ve. Mitjançant la narració de la pròpia experiència, Vendrell exposa magníficament diverses de les característiques de l'exercici professional que ha de vindre, com són la sensibilitat cap a les conseqüències futures de qualsevol creació arquitectònica, l'especial cura en la correcta relació entre la projectació i la seua posterior

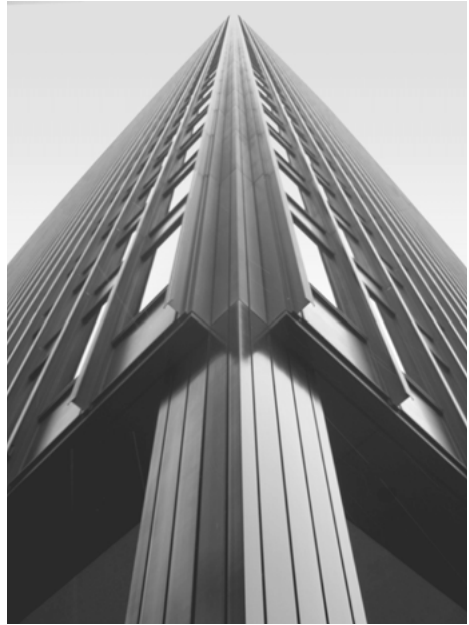

Foto 4. Vista exterior de l'IBM Tower, Chicago, Estats Units. Va ser el darrer edifici dissenyat per Ludwig Mies van der Rohe en Amèrica (Fotografia d'Ivan Cabrera).

materialització constructiva i la democratització de l'accés a un bon disseny arquitectònic. Totes tres característiques estan dirigides fonamentalment a la projectació d'edificis, però són fàcilment extrapolables a altres tasques de les quals s'han fet càrrec els arquitectes. És el cas de la planificació territorial, on Carbonell convida a la construcció d'un nou territori per l'arquitectura allunyat de l'especulació i més centrat en els seus trets socials i culturals. A més a més, introdueix un plantejament absolutament nou com és el de qüestionar-se si és raonable identificar com a progrés el creixement en totes les seues vessants. L'emergent proliferació de casos de reutilització adaptativa descrits per Van Cleempoel i Plevoets en el camp de l'arquitectura i l'arquitectura d'interiors apunten en la mateixa direcció. Els distints professionals que treballen aquesta àrea debaten sobre si la reversibilitat ha de ser o no una de les constants en aquestes intervencions. Però ningú no dubta que és absurd obsessionar-se per tindre més, i el que cal és aprofitar i millorar allò que ja tenim.

Si l'arquitectura que ve fa correctament la seua funció, haurà de garantir a la societat un millor futur. Però és fonamental que la societat actual reconsideri allò que entén per millor. Molt possiblement no viurem millor si tenim cada vegada més. Eixe camí portem ja massa temps recurrent-lo i no té sentit obstinar-se a no acceptar totes les evidències que demostren que és una errada. Ben al contrari, molt possiblement viurem millor si dediquem els nostres esforços, si l'arquitectura dedica els seus esforços a millorar allò que ja tenim i ho fem amb naturalitat i racionalitat.

BIONOTES**Ivan Cabrera i Fausto**

(Borriana, 1974). Arquitecte per la Universitat Politècnica de València en 1998, és Professor Titular del Departament de Mecànica dels Medis Continus i Teoria d'Estructures de la mateixa universitat des de 1999 i Cap d'Estudis de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura des de 2012 . L'any 2010 va ser Professor Visitant a l'Illinois Institute of Technology de Chicago i en 2013 va rebre el Premi d'Excel·lència Docent del Consell Social de la UPV i de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana. Actualment és membre del Consell de l'Associació Europea per l'Ensenyament de l'Arquitectura. Coordina la seua tasca docent amb el treball com Arquitecte al seu estudi de Borriana.

Antoni F. Roig i Navarro

(Borriana, 1965). Doctor en Química per la Universitat de València en 1994, és Professor Titular del Departament de Química Física i Analítica de la Universitat Jaume I des de 2002. Ha fet dues estades de recerca. Una al National Institut for Public Health and the Environment (RIVM) als Països Baixos i l'altra a la Universitat d'Oviedo. Actualment és també investigador de l'Institut Universitari de Plaguicides i Aigües i del Laboratori d'Anàlisi de Residus de plaguicides de l'UJI on ha dirigit 4 projectes de recerca com a investigador principal i ha participat en altres 17. El treball s'inserix al camp de la salut pública i el medi ambient en el que ha dirigit tres tesis doctorals i ha publicat més de 40 articles i participat habitualment com a *reviewer* en revistes de caràcter internacional indexades al *Web of Science*.